

Janusz Zdebski

Wszechnica Świętokrzyska - Kielce

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

MGR KATARZYNY JANIK

UWARUNKOWANIA I KONTEKSTY ROZWOJU TURYSTYCZEJ

I WSPINACZKOWEJ DZIAŁALNOŚCI POLEK W TATRACH DO 1939 ROKU

Taternictwo, podobnie jak inne formy ryzykownej aktywności fizycznej zostało zdominowane przez mężczyzn. W opracowaniach ukazujących genezę i rozwój tego sportu sylwetki kobiet pojawiają się rzadko, na drugim planie, stanowiąc jedynie tło męskiej aktywności.

Nasuwa się pytanie o obiektywizm takiego stanowiska. Halina Ptakowska – Wyżanowicz, która ponad 60 lat temu podjęła próbę ukazania dziejów taternictwa kobiecego posłużyła się argumentem, iż „wkład kobiet w taternictwo ma dostateczny ciężar gatunkowy, aby mógł być potraktowany monograficznie – a nie marginesowo”.

Książka „Od krynoliny do liny” Haliny Ptakowskiej – Wyżanowicz nie jest jednak opracowaniem naukowym, ma również szereg uchybień merytorycznych, tak więc recenzowaną rozprawę Pani mgr Katarzyny Janik należy uznać za opracowanie pionierskie, rzetelnie udokumentowane stanowiące istotny wkład w badanie dziejów taternictwa.

Autorka, co warto podkreślić, przedstawiła analizowane zjawisko w szerokiej perspektywie. Uwzględniła więc ówczesne wzorce kulturowe związane ze społeczną rolą kobiet, które nie sprzyjały ich górskiej samodzielności. Przedstawiła również rozwijające się na zachodzie Europy ruchy emancypacyjne i feministyczne, które docierały do naszego kraju.

Dla ukierunkowania podjętej analizy sformułowano cztery pytania badawcze. Szczególnie interesujące dla mnie jako psychologa jest pierwsze z nich: „Jakie czynniki wewnętrzne (podmiotowe) i zewnętrzne (społeczno – kulturowe) warunkowały rozwój zainteresowania kobiet Tatrami i podejmowania przez nie aktywności turystycznej i taternickiej? Moja

ciekawość dotyczy sylwetek psychologicznych pionierek polskiego taternictwa.

Odzwierciedleniem przyjętej i przedstawionej we Wstępie koncepcji badań jest spójna i logiczna struktura rozprawy.

W rozdziale pierwszym „Zarys dziejów alpinizmu kobiet na tle przemian cywilizacyjnych” scharakteryzowano proces powstawania kobiecego alpinizmu, co przyczyniło się po pewnym czasie do upowszechnienia tego zjawiska nie tylko w Europie. Z uznaniem należy podkreślić bardzo dogłębną, uwzględniającą szereg aspektów, analizę omawianego procesu.

Dynamiczny rozwój alpinizmu kobiecego nastąpił na przełomie XIX i XX wieku. Czynnikiem wyzwalającym to zjawisko był ruch New Women który zrodził się w konserwatywnej epoce wiktoriańskiej jako wyraz sprzeciwu kobiet wobec obowiązujących norm obyczajowych.

Autorka przytoczyła w swej rozprawie charakterystykę Gertrudy Bell wybitnej przedstawicielki nurtu New Women w alpinizmie kobiecym. Jak pisał o niej redaktor „The Alpine Journal” „spośród wszystkich amatorów, tak mężczyzn, jak i kobiet ... nieliczni przewyższali ją umiejętnościami technicznymi, a żaden nie dorównał spokojem, odwagą i rozsądkiem”. Zwróciłem uwagę na ten opis ponieważ nasuwa on skojarzenia z koncepcją płci psychologicznej Sandry Bem. Wyróżniła ona m.in. typ męskiej kobiety, która posiadała w swej strukturze osobowości pierwiastki psychiczne typowe dla mężczyzn, a więc między innymi, pragnienie rywalizacji czy dominacji. Wszak pierwszym Polakiem na Mount Evereście była kobieta - Wanda Rutkiewicz.

Można zatem stwierdzić, iż kobiety będące pionierkami kobiecego alpinizmu, charakteryzowały się specyficzną strukturą osobowości, która sprzyjała podjęciu aktywności górskiej.

Omówiony rozdział był bardzo dobrym wprowadzeniem dla kluczowych dla pracy rozdziałów „Społeczno – kulturowe uwarunkowania rozwoju turystyki tatrzańskiej kobiet” oraz „Narodziny i rozwój taternictwa kobiet”.

Można w tym miejscu postawić pytanie : czy nie należało ograniczyć rozprawy wyłącznie do wątku taternickiego ?

Moim zdaniem, połączeniu tych obu form aktywności górskiej ma swoje uzasadnienie w specyfice atmosfery Zakopanego z przełomu XIX i XX wieku. Było ono miejscem dla ówczesnej rozdartej zaborami Polski szczególnie, jakby poza zaborczą cenzurą. Spotykali się tu wybitni artyści,

literaci, naukowcy, przemysłowcy, arystokraci, elita intelektualna naszego społeczeństwa. W tym środowisku kształtowała się zarówno polska turystyka górską jak i taternictwo.

Charakteryzując w rozdziale drugim, rozwój tatrzańskiej turystyki kobiet Autorka zgodnie z chronologią wyodrębniła umownie trzy etapy tego procesu. Rozpoczęła od pamiętnej, legendarnej już wyprawy w Tatry Beaty z Kościeleckich Łaskiej. W kolejnym etapie, można go nazwać estetycznym, w Tatry wędrowały poetki i literatki, aby podziwiać piękno gór i utrwaląc go w swych utworach.

Aktywność turystyczna kobiet w Tatrach wyraźnie wzrosła od połowy XIX wieku. Zaczęły one uczestniczyć również w wejściach na wysokie przełęcze i tatrzańskie szczyty, między innymi Gerlach i Łomnicę. Znajduje to swoje literackie potwierdzenie w książce Stanisława Witkiewicza *Na Przełęczy*, który stwierdził: „i z najwyższych wierchów tatrzańskich powiewała już chorągiew spódnic”.

Strukturę rozdziału trzeciego „Narodziny i rozwój taternictwa kobiet” trafnie odzwierciedlają śródtytuły: *Druga na linie – kobieta towarzyszem wspinaczkowym taternika* , *„Kobieta partnerem wspinaczkowym taternika”* , *„Samodzielne kobiece zespoły taternicze”*.

Tak właśnie przebiegała ewolucja kobiecego taternictwa, co zostało skrupulatnie udokumentowane przez Autorkę. Przedstawione w pracy wypowiedzi i charakterystyki taterniczek, potwierdzają poczynioną na początku recenzji opinię, iż osoby te wyróżniały się specyficzną strukturą osobowości, potrzebą rywalizacji, nie czuły się gorsze od mężczyzn. Ilustrują to słowa Jadwigi Roguskiej –Cybulskiej związane z nieudanym przejściem południowej ściany Zamartej Turni: „w owych czasach jeszcze było nie do pomyślenia, aby kobieta miała tę ścianę robić *na pierwszego*, z góry nie asekurowana. Więc wściekła z oburzenia, ale posłuszna rzuconemu mi wezwaniu do odwrotu przez tego, który mnie na tę turę wyciągnął, musiałam wycofać się z rozpoczętej wspinaczki w pełni dobrego samopoczucia i w doskonałej formie” (s.99-100). Jeszcze dobitniej wyraziła to Marzena Skotnicówna „kobieta, równie jak mężczyzna, nie tylko potrafi się w górach doskonale orientować i dawać sobie radę z przeciwnościami wszelkiego rodzaju, ale także zdoła pokonać najwyższą kategorię trudności wspinaczkowych...” (s.196)

Informacje zawarte w tekście zostały uzupełnione w przypisach, co pozwala zainteresowanemu czytelnikowi rozszerzyć wiedzę o przedstawionych faktach lub osobach. Istotnym rozszerzeniem rozdziału drugiego i trzeciego

jest zawarte w Aneksie „Zestawienie pionierskich wydarzeń turystycznych i wspinaczkowych kobiet w Tatrach i Alpach do 1939 roku”. Obejmuje ono nie tylko wejścia Polek, ale również innych alpinistek europejskich, co pozwala na dokonywanie różnorodnych porównań.

W rozdziale czwartym Autorka ukazała w syntetycznej formie miejsce kobiet w organizacjach górskich zarówno w Polsce jak również na zachodzie Europy. Zamyśl podjęcia tej tematyki jest w mojej ocenie słuszny. Pozwolił on Autorce wykazać, iż tradycyjne podejście do roli kobiet w społeczeństwie ograniczało ich udział i aktywność w organizacjach turystycznych. Na przykład, w Towarzystwie Tatrzańskim nie powierzano im odpowiedzialnych funkcji.

Bardzo podobał mi się rozdział 6 „Ewolucja poglądów na turystykę tatrzańską i taternictwo kobiet ze szczególnym uwzględnieniem stanowiska środowiska taternickiego.” Jest on w moim przekonaniu, oryginalnym wkładem Autorki w problematykę uwarunkowań aktywności taternickiej kobiet. Oprócz poglądów mężczyzn ukazano również opinie samych kobiet. Niektóre z nich, podzielały stanowisko mężczyzn, podchodząc sceptycznie do samodzielności wspinaczkowej kobiet, jednak pojawiły się pionierki, jak Krókwowska i Honowska czy siostry Skotnicówny zajmujące przeciwne stanowisko.

Wydaje się, iż rozdział VI powinien poprzedzać rozdział V „Zmiany damskiego stroju górskiego w XIX i XX wieku”, gdyż stanowi merytoryczną kontynuację rozdziału drugiego, trzeciego i czwartego.

Rozdział o damskim stroju w górach stanowi ciekawe studium obyczajowości w opisywanym okresie.

W Zakończeniu Autorka odniosła się do postawionej hipotezy i pytań badawczych. Wykazała, iż tradycyjne wzory obyczajowe hamowały rozwój turystyki górskiej i taternictwa kobiet, natomiast inspiracją do tej aktywności okazała się emancypacja i feminizm. Trafnie scharakteryzowano czynniki podmiotowe determinujące aktywność turystyczną i taternicką kobiet.

Charakteryzując recenzowaną rozprawę chciałbym jeszcze wskazać na Indeks nazwisk, który ułatwia korzystanie z bogatych zasobów pracy.

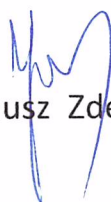
Na podkreślenie zasługuje również orientacja Autorki w literaturze przedmiotu. Wymagała ona żmudnych poszukiwań, przedstawionych w punkcie 4. „Źródła i materiały”

Rozprawa doktorska Pani Katarzyny Janik w istotnym stopniu wzbogaca naszą wiedzę o genezie i rozwoju turystyki górskiej i taternictwa kobiet.

Walorem pracy jest ukazanie opisywanego procesu w szerokiej perspektywie kulturowej, społecznej i obyczajowej. Dowodzi to umiejętności prowadzenia przez Autorkę badań naukowych i syntetycznego przedstawienia ich wyników. Raz jeszcze podkreślę dogłębną znajomość literatury przedmiotu wykazaną w rozprawie.

Przedstawione argumenty stanowią, w mojej ocenie, wystarczającą podstawę do stwierdzenia, iż praca Pani magister Katarzyny Janik spełnia z naddatkiem kryteria stawiane rozprawom doktorskim w zakresie nauk o kulturze fizycznej. Wnioskuje zatem o jej wyróżnienie i stawiam wniosek o dopuszczenie Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kraków, dnia 9 lutego 2023 roku

(Janusz Zdebski)